

OD REDAKTORA

W XII tomie *Debat Artes Liberales* prezentujemy teksty będące pokłosiem seminarium pt. *Uchodźstwo – Migracje – Diaspora*, które zostało przeprowadzone i zorganizowane 8 grudnia 2022 roku z inicjatywy Polsko-Syberyjskiej Grupy Badawczej, od lat działającej na Wydziale „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego. Seminarium, w formie hybrydowej, zgromadziło ponad czterdzieści osób, w tym znaczną grupę specjalistów reprezentujących kilka dyscyplin. Głos zabrali uczestnicy ze Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Unii Europejskiej i Mongolii – seminarium stało się ważnym wydarzeniem konsolidującym syberyjskie diaspory i pozwalającym im zabrać głos w przestrzeni publicznej.

Naszym zamiarem było stworzenie platformy naukowej dla *Spotkań* w celu zbadania znaczenia diaspor oraz sytuacji rdzennych mieszkańców Syberii i azjatyckich krajów byłego Związku Radzieckiego, którzy w wyniku różnych migracji, w tym mobilności związanej z wojną, znaleźli się poza krajem. Seminarium było przykładem współpracy środowiska akademickiego i aktywnie zaangażowanych przedstawicieli syberyjskich rdzennych narodów, którzy mieszkają za granicą. Podjęto dyskusję nad opracowaniem istotnych pojęć oraz metod prowadzenia badań terenowych na Syberii w sytuacji politycznej izolacji Federacji Rosyjskiej.

Temat migracji nie jest obcy rdzennym narodom syberyjskim – przypomnijmy chociaż tradycje nomadyczne

kręgów cywilizacyjnych: podbiegunowego i mongolskiego. Łączy ich ponadto wola przetrwania jako odrębnych narodów mimo doświadczenia wpływu fal migracji z czasów imperialnych i radzieckich (w tym dobrowolnego osiedlania się, różnego rodzaju zesłań oraz represji na obszarze szeroko rozumianej Syberii).

Tom podzielony jest na trzy części. W części pierwszej przedstawiamy wyniki badań o dość zróżnicowanej tematyce, by ujawnić przyczyny i okoliczności ucieczek, emigracji, wypędzenia ludności z miejsc zamieszkania, małych ojczyzn i regionów. Teksty te stanowią wprowadzenie do problematyki dotyczącej przemieszczania się ludności w określonych obszarach oraz konsekwencji tych migracji.

We wprowadzeniu do debaty profesor Jan Kieniewicz zwrócił uwagę na to, jak istotne jest badanie problemów tożsamościowych azjatyckiej części obszaru poradzieckiego. Podkreślił znaczenie tworzenia się narodów i to, jak bardzo jest to skomplikowany proces. Zaznaczył, że migracje mogą mieć przymusowy charakter, czy to ze względu na opresję państwa, czy z powodu ocieplenia klimatu, zawsze jednak wiążą się z transferami kulturowymi – co prowadzi do zmiany społecznej. Doświadczenie migracyjne jest również dobrze znane polskiemu społeczeństwu, gdyż było ono powszechne w okresie zaborów.

Kolejne głosy w debacie krystalizują to spostrzeżenie.

Doktor Kamil M. Wielecki przedstawił przegląd badań na podstawie doniesień medialnych o udziale najemników z krajów Azji Centralnej w aktualnie trwającej wojnie w Ukrainie – w kontekście ogólnego porządku międzynarodowego w regionie i masowych ruchów migracyjnych do Rosji z krajów Azji Centralnej. Zestawienie to pozwala dostrzec, że za decyzjami o zaciągnięciu się do armii rosyjskiej stoi chęć zarobku oraz inne przesłanki, w tym ambiwalentny stosunek do toczącego się konfliktu, wynikający z silnych związków politycznych, ekonomicznych i kulturowych krajów Azji Centralnej z Rosją. Ten przegląd nieprzypadkowo został umieszczony na początku

publikacji – pozwala zweryfikować informacje o nadreprezentacji uczestników z regionów azjatyckich w rosyjskiej inwazji w Ukrainie w sytuacji nadmiaru doniesień na ten temat w światowych środkach masowego przekazu.

Doktor habilitowany Zbigniew Szmyt zaprezentował z kolei materiał o relacji państwa rosyjskiego z mniejszościami etnicznymi w obliczu agresji na Ukrainę i powszechnej mobilizacji. Przedstawiając sytuację ekonomiczną regionów etnicznych w Rosji, wskazał, że nadreprezentacja mniejszości etnicznych w armii jest skutkiem rasizmu strukturalnego. Wyjaśnił również, jak rozmaite koncepcje historiograficzne kształtują politykę i postawy ideologiczne, chociażby przez mitologizację Wielkiej Wojny Ojczyźnianej. Według prelegenta wielu przedstawicieli mniejszości etnicznych jest lojalnych wobec państwa, ale darzy niechęcią etnicznych Rosjan. Prelegent wygłosił też ważną konstatację o etosie badaczy – o obowiązku poszukiwania prawdy i uświadamiania społeczeństwa.

Doktor Albert Jawłowski, zajmujący się badaniami terenowymi w Buriacji, przedstawił natomiast materiały dotyczące pamięci społecznej o represjonowanych lamach. Najbardziej intensywne prześladowania religijne w Związku Radzieckim trwały od lat 30. XX wieku do chruszczowowskiej odwilży. Ci lamowie, którzy przeżyli, najczęściej wracali w rodzinne strony i potajemnie już zajmowali się astrologią czy medycyną tybetańską. Ich potomkowie nie zawsze wiedzieli, że w rodzinie mają represjonowanych lamów – niektórzy dowiadawali się o tym dopiero z archiwów. Dziś represje i posiadanie lamów wśród krewnych nadal są tematem drażliwym, o którym się milczy.

Kolejny artykuł w tomie to praca Tatiany Vasilyewej, członkini diaspory Sacha, która z własnej inicjatywy zaczęła gromadzić historyczne materiały o Sacha w Finlandii – kraju swojego zamieszkania. Na warsztat wzięła biogramy Jakutów, którzy w latach 30. XX wieku uciekli z więzienia na Wyspach Sołowieckich do Finlandii. Tekst

ten ukazuje zróżnicowanie poglądów politycznych wśród Jakutów na początku XX wieku.

Druga część tomu ma charakter publicystyczny – to osobiste wypowiedzi, dotyczące spraw trudnych, bolesnych i drażliwych. Poznanie tych głosów jest cenne, bo pozwala lepiej zrozumieć procesy formowania się społeczności emigracyjnych – a są to procesy zróżnicowane i specyficzne dla kultury i historii narodów azjatyckich Syberii.

Doktor Radjana Dugarova opowiedziała o działalności Free Nations League, by wskazać, że jedynym sposobem wyjścia z kryzysowej sytuacji społeczno-politycznej jest dekolonizacja Rosji i daleko posunięta autonomia regionów. Wykazała, w jakiej sytuacji znajdują się rdzenne społeczności zamieszkujące Syberię, a rosyjską politykę językową określiła jako *lingwocyd* (zbrodnię przeciw językowi, wyniszczenie języka) wymierzony w mniejszości etniczne.

Doktor Kyunney Takasaeva (w języku Sacha: Künnej Takaahaj¹) skupiła się natomiast na współczesnych tendencjach migracyjnych (relokacjach) Sacha, analizując demografię oraz sytuację społeczno-ekonomiczną Sacha. Dużą uwagę poświęciła warunkom geograficzno-środowiskowym Republiki Sacha (Jakucja), w tym idei cywilizacji okołobiegunowej, do której należą narody zamieszkujące Północ. Omówiła także znaczenie surowców naturalnych w Republice Sacha jako zasobu niezbędnego dla Kremla, co pozwala zrozumieć, dlaczego Republika nie ma realnych perspektyw na uzyskanie niepodległości w bliskim czasie. Dodatkowo poruszyła kwestię istnienia i funkcjonowania różnych światopoglądów, stylów życia oraz projektów przyszłości w ramach jednej społeczności, które mogą być ze sobą sprzeczne.

¹ Imię i nazwisko redaktorki występuje w tomie w różnych formach. Wynika to z tego, że w języku oryginalnym – Sacha – ma ono inny zapis (który będzie pojawiać się w tomie) niż ten oficjalny w języku rosyjskim, stosowany w publikacjach.

Doktor Vera Solovyeva opisała natomiast sytuację diaspory jakuckiej – w znacznej mierze odwołała się przy tym do doświadczenia ze Stanów Zjednoczonych z ostatnich dwóch dekad. Dzięki temu można zobaczyć, jak bardzo zmienił się sposób poznawania się ekspatów, komunikacji i konsolidowania się grupy. Zaprezentowany materiał sugeruje, że Ministerstwo Stosunków Zewnętrznych i Spraw Narodów Republiki Sacha próbowało ingerować w formowanie się diaspor i w ich życie, co spolaryzowało stanowiska w diasporze Sacha.

Marina Yakovleva przedstawiła z kolei materiał o działalności Sacha Diaspory w Fort Ross w Północnej Kalifornii. Autorka dzieli się własnymi doświadczeniami z czasów wolontariatu w Fort Ross. Opisuje, jak w dziejach tego miejsca zmieniał się podejście do roli rdzennej ludności, którą zatrudniano w Rosyjsko-Amerykańskiej Kompanii Handlowej w latach 1799–1867.

Ostatni artykuł w tej części to tekst Vladislava Ammosova – autor przekazuje w nim własne rozumienie podziału na zwolenników i przeciwników wojny w Ukrainie wśród Sacha.

Część drugą zamyka wywiad z Klawdią Henke, przedstawiający jej działalność w diasporze Sacha w Londynie.

W części trzeciej publikacji zaprezentowaliśmy natomiast zapis dyskusji końcowej, która zamykała nasze seminarium pt. *Uchodźstwo – Migracje – Diaspora*. Ta część spotkania była szczególnie wartościowa ze względu na głosy aktywistów i działaczy organizacji pozarządowych. Rozmowa dotyczyła procesów formowania się społeczności emigracyjnych, ich postaw wobec rosyjskiej inwazji w Ukrainie, a także przemian tożsamościowych wśród rdzennej ludności Syberii. W trakcie dyskusji padały różne pytania – na przykład o to, jakie jest współczesne znaczenie elit społecznych; jaką rolę odgrywają diaspory w ich tworzeniu oraz w jaki dokładnie sposób są one definiowane (ten konkretny problem bezpośrednio dotyczy rdzennej ludności Syberii, lecz jednocześnie ma charakter uniwersalny – odnosi się do

nas wszystkich); czy kluczowym aspektem ich określania powinien być wpływ, jaki wywierają na zbiorowości ludzkie, czy zdolność do formułowania projektów ideologicznych, społecznych i kulturowych? Dyskusja udowodniła, że omawianie problemów tożsamościowych azjatyckiej części obszaru poradzieckiego jest potrzebne.

Prezentowany zbiór stanowi zarys problematyki badawczej, która ze wszech miar zasługuje na kontynuację pracy pojmowanej jako stworzenie projektu badawczego oraz jako próbę refleksji teoretycznej i określenia pola dyskusji.

Więcej na temat działalności Polsko-Syberyjskiej Grupy Badawczej można przeczytać w poprzednich tekstach *Debat Artes Liberales* – tom VII (2013), tom IX (2015): <https://al.uw.edu.pl/series/debaty-artes-liberales/> oraz w serii „Monografie LIBAL”: <https://al.uw.edu.pl/40488/>.

*

Na koniec pragnę wyrazić podziękowanie profesorom Janowi Kieniewiczowi, Jerzemu Axerowi i Robertowi Sucharskiemu za pomoc w organizacji seminarium oraz za zapewnienie możliwości publikacji materiałów naszego spotkania w niniejszym, XII tomie. Szczególne wyrazy wdzięczności kieruję do Anny Szczęsny i Weroniki Zapadki za pomoc w przygotowaniu wydania do druku.

Kyunney Takasaeva
(Künnej Takaahaj)